

EL COST QUOTIDIÀ DEL TEMPS D'ATUR

UN MIRALL DE LES DESIGUALTATS DE GÈNERE DES DE LA VIDA QUOTIDIANA

SARA MORENO COLOM¹

DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA. UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Recepció: 28/07/09; acceptació: 20/10/09

RESUM

LES ESTADÍSTIQUES LABORALS EVIDENCIEN COM L'ATUR ÉS UNA SORTIDA DEL MERCAT LABORAL AMB UN CLAR ROSTRE DE GÈNERE. AL DARRERA DE LES XIFRES, LES PERCEPCIONS SUBJECTIVES ENTORN DEL TEMPS DE TREBALL POSEN DE MANIFEST ALTRES DIFERÈNCIES DE GÈNERE RELACIONADES AMB EL BENESTAR QUOTIDIÀ. EN AQUEST SENTIT, SEMBLA OPORTÚ PREGUNTAR-SE QUIN ÉS EL COST DEL TEMPS D'ATUR PER A LA VIDA QUOTIDIANA. LA HIPÒTESI DEFENSADA PLANTEJA QUE QUAN EL TEMPS D'ATUR COINCIDEIX AMB LA RESPONSABILITAT DEL TREBALL DE CURA ES REFORÇA LA DIVISIÓ SEXUAL DEL TREBALL DINS LA LLAR ATÈS EL PES SIMBOLIC DEL MODEL CAP DE FAMÍLIA MASCULÍ.

PARAULES CLAU:

TEMPS, ATUR, BENESTAR I VIDA QUOTIDIANA

INTRODUCCIÓ

L'article presenta una part dels resultats obtinguts amb el treball de tesi doctoral "Temps, treball i benestar: una aproximació des de la vida quotidiana".¹ L'objectiu de la tesi se centra en analitzar la importància del temps de treball pel benestar quotidià. La preocupació de les ciències socials pel benestar s'ha tractat principalment des de la literatura sobre l'estat del benestar. La revisió d'aquesta literatura posa de manifest, com a mínim, dues concepcions teòriques entorn del concepte benestar: d'una banda, l'enfocament, majoritari entre els especialistes, que assimila el benestar a les prestacions socials de l'estat a les quals s'accedeix a través de l'ocupació; i, d'altra banda, l'aproximació de la perspectiva de gènere que reclama la necessitat de repensar aquesta concepció del benestar sense obli-

dar la importància del treball domèstic, el treball de cura i el temps de vida. Dins d'aquesta segona perspectiva és on cal situar l'origen del concepte benestar quotidià.

En concret, l'article exposa els resultats de l'anàlisi realitzada sobre la vivència del temps d'atur. Les estadístiques laborals evidencien com l'atur és una sortida del mercat laboral amb un clar rostre de gènere que en el cas de les dones relaciona desocupació, precarietat i inactivitat. Al darrera de les xifres, les percepcions subjectives entorn del temps de treball posen de manifest altres diferències de gènere relacionades amb el benestar quotidià. En aquest sentit, sembla oportú preguntar-se quin és el cost del temps d'atur per a la vida quotidiana. La hipòtesi defensada planteja que quan el temps d'atur coincideix amb la responsabilitat del tre-

¹ Sara Moreno i Colom (Mataró, 1978), Llicenciada en Sociologia (2001) i Doctora en Sociologia (2007) per la UAB. Ha estat becària de recerca de la UAB (2002-2006) i ha fet recerca pre-doctoral a la Università degli Studi di Firenze (2004). Actualment, és professora Lectora del Departament de Sociologia de la UAB i investigadora del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball- QUIT (<http://quit.uab.es/>). Investiga i publica sobre temes relacionats amb els usos socials del temps, el treball i la vida quotidiana.

² La tesi doctoral completa es pot consultar a: <http://www.tesisenxarxa.net/>.

ball de cura es reforça la divisió sexual del treball dins la llar atès el pes simbòlic del model cap de família masculí.

El plantejament metodològic emprat parteix de l'aproximació qualitativa a l'objecte d'estudi tot fent ús de l'entrevista biogràfica i l'anàlisi estructural del discurs. A més, pren en consideració la influència de les variables estructurals de classe i gènere, així com les variables biogràfiques generació i curs de vida. A partir del conjunt d'aquestes variables i els significats subjectius atribuïts al temps de treball s'analiza el cost quotidià de l'atur.

TEMPS, TREBALL I GÈNERE

A finals del segle XX, l'estudi de la relació temps i treball des de la perspectiva de gènere aporta noves interpretacions de les transformacions que la crisi de l'ocupació provoca sobre el temps de treball remunerat, alhora que ofereix noves pistes per descriure els col·lectius que en resulten més perjudicats. En aquest context, algunes veus consideren el temps un factor clau per posar de manifest i analitzar les desigualtats de gènere. Segons Maruani (2005), el temps de treball esdevé un filtre que permet analitzar els canvis del treball assalariat, les jerarquies dins del mercat laboral i les segmentacions entre les ocupacions femenines i masculines. La dimensió temporal del treball permet evidenciar *Las nuevas fronteras de la desigualdad*, per citar el títol d'un excel·lent llibre on es recullen diversos articles sobre aquesta qüestió (Maruani-Rogerat-Torns, 2000). Tots ells parteixen de l'enfocament que considera els sistemes d'organització del treball dependents al gènere i el temps de treball dependent a les responsabilitats domèstiques.

Des d'una perspectiva històrica, Perulli (1996) insisteix en la idea que el temps es troba al centre dels conflictes, visibles i invisibles, que conformen la vida social i personal. Uns conflictes que no resten aliens a les desigualtats entre homes i dones que persisteixen en les societats del benestar i que, per tant, situen bona part del col·lectiu femení en posicions desiguals dins i fora del mercat laboral. En aquest sentit, cal recordar que els processos històrics sobre la reducció del temps de treball han quedat al marge de la divisió sexual del

treball i de l'alliberació efectiva de temps (Bouffartigue, 2005).

La mirada de gènere permet detectar les diferents concepcions sobre el que es considera important negociar dins l'empresa quan s'està parlant de temps de treball (Lallement, 2005). Sobretot, perquè des de la perspectiva de gènere es fa patent que els efectes i les transformacions del temps de treball remunerat són diversos i contradictoris. Per exemple, les conseqüències de la reducció de la jornada laboral no són iguals per als homes que per a les dones. Si bé és cert que sovint les reduccions del temps dedicat a l'ocupació s'acompanyen d'un enduriment generalitzat de les condicions laborals, no és menys cert que també sovint les dones són el col·lectiu més perjudicat. Sigui en forma de flexibilitat, temporalitat o temps parcial, l'estatus ocupacional de les dones varia, a diferència dels homes, segons la dedicació temporal. A més, els guanys en temps de no treball porten, clarament, l'empremta de gènere: en el cas dels homes es tradueixen en més temps d'oci, mentre que en el cas de les dones suposen més temps de treball domèstic i familiar.

No és gens estrany, doncs, que des de la perspectiva de gènere es denunciïn els efectes perversos que les polítiques de reducció de la jornada laboral poden tenir en la mesura que suposen un major risc de convertir els treballs precaris i el temps parcial en una realitat bàsicament femenina. Altrament, cada vegada són més les veus crítiques que alerten del plantejament erroni i enganyós que hi ha al darrere de les polítiques de conciliació (Bettio, 1998; Silvera, 1998; Junter-Loiseau-Tobler, 1999; Maruani-Rogerat-Torns, 2000; Torns, 2004; Stratigaki, 2004). Totes elles coincideixen a assenyalar que només han estat pensades per a les dones i, paradoxalment, s'han dissenyat sense tenir present les seves responsabilitats domèstiques. Les raons d'aquest oblit cal cercar-les en la prioritat per augmentar l'activitat laboral femenina, sense entrar a resoldre el conflicte quotidià de la divisió sexual del treball. Com apunta Torns: "[...] tots els esforços es dediquen a fer que les dones tinguin activitat laboral, la única forma de treball reconeguda. D'aquesta

manera s'oblida o es menysté, el treball dedicat a la reproducció de la vida de les persones i de tota la societat" (Torns, 2004:17).

Les veus més crítiques es fan ressò d'altres arguments a fi d'explicar l'interès creixent de les polítiques de conciliació. Per exemple, MacInnes (2005) parla de la imperiosa necessitat europea d'augmentar les taxes de natalitat a fi d'afrontar la immigració. O bé, més enllà de les preocupacions polítiques i des de l'òptica dels interessos econòmics, Stratigaki (2004) defensa la tesi de la cooptació del concepte. En concret, aquesta sociòloga grega argumenta que el terme conciliació ha patit un procés de cooptació i transformació que ha suposat la corrupció del seu significat. De manera que actualment, al rerefons de les polítiques de conciliació cal veure-hi l'objectiu de la flexibilitat del mercat laboral per sobre de l'objectiu de la igualtat d'oportunitats.²

NOVES I VELLES DESIGUALTATS DE GÈNERE DINS DEL MERCAT DE TREBALL

Més enllà de la reflexió teòrica, la recerca empírica posa de manifest que l'activitat laboral femenina presenta unes característiques comunes entre els països de la Unió Europea que, com apunta Torns (2001), es poden resumir en tres paraules: absència, subordinació i segregació. Aquestes característiques inclouen una dimensió quantitativa i una de qualitativa. Pel que fa a la dimensió quantitativa, s'apunta l'atur i el temps parcial com les noves formes d'absència femenina dins del mercat de treball. És a dir, malgrat que ha augmentant el nombre de dones que treballen, també ho ha fet el nombre de dones que volen treballar però que no troben feina, o bé no treballen totes les hores que voldrien.

Tal com mostren les dades de la taula 1, en el cas català, aquesta dinàmica ha suposat un augment de la taxa d'atur. Per dir-ho ras i curt, l'atur s'ha convertit en el substitut de la inactivitat.

Taula 1

Relació amb l'activitat laboral segons el sexe de la població de 16 anys i més. Catalunya, 1976-2005 (%)

	1976		1985		1995		2005	
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona
Actius/ves	82,2	30,2	72,5	32,1	67,4	42,0	71,6	51,3
Ocupats/des	79,1	29,4	58,1	23,3	57,2	30,8	67,4	46,9
Aturats/des	3,1	0,8	14,4	8,8	10,3	11,1	4,3	4,4
Inactius/ves	17,8	69,8	27,5	67,9	32,6	58,0	28,4	48,7
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades IDESCAT.

Conseqüentment, les dones ja no abandonen, majoritàriament, el mercat laboral en el moment de casar-se. Aquest canvi en la trajectòria laboral femenina s'evidencia amb les xifres sobre activitat laboral segons l'estat civil recollides en la taula 2.

A més, tot i la disminució de la taxa d'atur durant els anys que ocupen el tombar del segle XXI, l'atur es

manté com un problema que afecta, especialment, a les dones joves. El fet de veure's empeses, contra la seva voluntat, fora del mercat laboral a l'inici de la trajectòria laboral té conseqüències sobre el benestar quotidià i el projecte de vida d'aquestes dones joves.

Cal cercar la interpretació d'aquests canvis en el model cap de família masculí, ja que malgrat

³ En el cas de l'estat espanyol, s'han elaborat estudis que aporten conclusions molt interessants. Respecte la conciliació, cal citar la recerca realitzada per Torns-Carrasquer-Borràs-Roca sota el títol *El estudio de la doble presencia: una apuesta por la conciliación de la vida laboral y familiar* (2002-2004) on s'identifiquen els obstacles socioculturals que segueixen atribuint el treball domèstic i familiar a la dona com la principal dificultat a l'hora de desenvolupar polítiques en aquesta direcció. Altrament, respecte la qüestió de la flexibilitat, Cristina Carrasco coordina l'estudi *Tiempos, trabajos y flexibilidad: una cuestión de género* (2003) on s'evidencia que l'augment de la flexibilitat del temps de treball produeix costos negatius que afecten la qualitat de vida de les persones, especialment de les dones.

la creixent visibilitat de les dones en el mercat de treball, socialment se segueixen atribuint el paper d'esposa, mare i filla a aquest co lectiu. De manera que la seva absència en el mercat laboral és tolera-

da i acceptada socialment sense problemes (Torns, 2000-2001). Aquesta absència és parcial en el cas espanyol on la modalitat de temps parcial també afecta moltes dones de manera involuntària.³

Taula 2

Taxa d'activitat segons el sexe i l'estat civil de la població de 16 anys i més. Catalunya, 1976-2005 (%)

	1976		1985		1995		2005	
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona
Actius/ves	85,1	21,3	76,8	27,4	69,4	40,9	69,7	50,3
Ocupats/des	69,2	46,3	59,9	39,8	62,3	43,5	74,6	52,8
Total	80,3	30,2	71,1	32,1	66,8	42,0	71,6	51,3

Font: Elaboració pròpia a partir de dades IDESCAT.

Taula 3

Taxa d'atur segons el sexe i el grup d'edat de la població de 16 anys i més. Catalunya, 1976-2005 (%)

	1976		1985		1995		2005	
	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona
Actius/ves	5,4	4,5	48,5	55,2	34,2	43,3	15,3	14,8
Ocupats/des	3,7	2,1	15,4	16,7	11,9	23,5	4,7	8,0
Aturats/des	2,4	0,8	12,1	8,5	12,2	8,0	5,2	6,1
Total	3,7	2,8	19,9	27,5	15,2	26,5	6	8,6

Font: Elaboració pròpia a partir de dades IDESCAT.

Altrament, la dimensió qualitativa es remet a la segregació horitzontal del mercat de treball per raó de gènere, una segregació que en termes temporals pren la forma de temporalitat i temps parcial. És a dir, ja no és només la dificultat de treballar a jornada completa, sinó el fet que el temps parcial apareix vinculat als sectors de major presència femenina. Un aspecte que desperta les crítiques de les especialistes en mercat de treball perquè esdevé una forma de treball pensada, implícitament, només per a les dones. És així que aquest co lectiu té pitjors salaris i condicions laborals tot marcant l'acceptació de la derogació de la norma social de l'ocupació (Torns,

2004). Aquesta norma es manté centrada en el treball a temps complet malgrat la flexibilització i desregulació que el caracteritza en el context actual.

Una de les veus que millor ha treballat aquesta qüestió és la sociòloga francesa Maruani (2005). En diversos estudis evidencia com el treball a temps parcial és una modalitat contractual que afecta quasi exclusivament les dones. Una modalitat que l'empresariat utilitza per abaratir costos i el sindicat com a contrapartida per no augmentar l'atur. Tot plegat explica per què el temps parcial, lluny de representar la resposta a una elecció individual, atorga a la dona un estatus professional més feble.⁴

³ Les preferències espanyoles entorn del temps parcial són menors que la mitjana dels països europeus. Segons dades d'un estudi europeu (Fagan, 2001), de les persones ocupades a temps complet, només el 21 % de dones i el 18 % d'homes espanyols preferiria el temps parcial. I més encara, només el 8 % de dones que treballa a temps parcial no voldria treballar a temps complet, quan la mitjana europea és del 22 %. Aquest rebuig mostra com, a Espanya, el temps parcial respon més probablement a la lògica de l'organització del temps de treball de determinats sectors (serveis a les persones, majoritàriament), que no pas a una opció personal. Aquesta situació també es dona als altres països del sud com Itàlia, Grècia i Portugal (Torns-Miguélez, 2006).

⁴ En un estudi recent, Maruani (2005) estudia el cas d'una empresa concreta a fi d'analitzar la relació entre les reduccions del temps de treball temps parcial i prejubilacions i el gènere. Les conclusions de l'estudi són prou clares: les reduccions de temps de treball es converteixen en temps parcial per a les dones, mentre que per als homes es donen altres formes de contractació, com ara les prejubilacions progressives.

A més, altres investigacions posen de manifest com en els casos on la reducció del temps de treball respon a una opció personal, s'accentua la percepció de la responsabilitat femenina vers el treball domèstic i familiar: perquè el fet de treballar menys les fa sentir més responsables de les tasques domèstiques i a ulls dels homes més disponibles (Silvera, 1998). Aquesta tendència no es detecta entre els homes, tal com nombrosos estudis han posat de relleu en analitzar les conseqüències de l'atur masculí.⁵ En definitiva, com s'observa a partir de les dades de la taula 4, la relació amb l'activitat condiciona el temps que les persones dediquen al treball domèstic i familiar per bé que aquest condicionament arrossega el rostre de gènere. Així doncs, les hores que les dones aturades destinen a les tasques domèstiques doblen la dels homes aturats.

Certament, el temps fora de l'ocupació està estretament relacionat amb les condicions i continguts de la jornada laboral. En aquest sentit, quan s'estudien els efectes de la reducció del temps de treball assalariat es posa de manifest que els usos del temps alliberat a través de la reducció de la jornada laboral s'inverteixen en aquelles activitats que ja se solien fer fora del treball remunerat (Estrade-Ulrich, 2002; Mèda-Orain, 2002; Anttila, 2004). En aquesta tessitura, sembla quan menys oportú preguntar-se pel cas de les persones aturades.

EL COST QUOTIDIÀ DEL TEMPS D'ATUR

Les estadístiques oficials aporten informació sobre las condiciones laborals de la població en general i les característiques del temps de treball remunerat en particular. Però més enllà de la utilitat científica

Taula 4

Hores setmanals dedicades al treball domèstic i familiar segons la relació amb l'activitat i el sexe de la població de 16 anys i més. Barcelona, 2006

	Dones		Homes	
	Mitjana	Desviació típica	Mitjana	Desviació típica
Ocupats/des	16h17m	11h53m	6h4m	6h20m
Aturats/des	24h58m	18h50m	10h15m	9h25m
Jubilats/des	26h9m	17h48m	8h46m	10h30m
Estudiants	6h19m	6h40m	4h30m	3h40m
Feines de la llar	34h30m	18h41m	--	--

Font: IDESCAT i IERMB. ECVP 2006.

i política dels indicadors que comptabilitzen el nombre de dones presents en el mercat laboral, és sabut que las estadístiques no parlen per elles mateixes. Per aquesta raó, resulta interessant analitzar el relat que les persones aturades construeixen entorn de la seva situació, així com les vivències que acumulen quotidianament en absència de la jornada laboral.

Al costat de les conseqüències materials i laborals de l'atur, l'aproximació qualitativa permet copsar el

cost de l'atur sobre la vida quotidiana en termes dels temps i els treballs necessaris per a la reproducció de les persones. Les entrevistes biogràfiques realitzades en el marc de la citada tesi doctoral permeten analitzar el cost quotidià del temps d'atur.⁶ La perspectiva analítica emprada defensa que les decisions individuals no es construeixen segons una lògica racional sinó segons una lògica social operativa en termes estructurals i biogràfics. Així doncs, al costat de la classe i

⁵ Un aspecte que recull perfectament l'estudi *Los parados de Marienthal*, de Lazarsfeld-Jahoda-Zeisel (1996).

⁶ Tal com s'apunta a la introducció, aquest article presenta part dels resultats obtinguts en la tesi doctoral *Temps, treball i benestar: una aproximació des de la vida quotidiana* que inclou la realització de 36 entrevistes biogràfiques. En concret, es defineixen vuit perfils sociològics a partir de les variables estructurals classe social i gènere, així com les variables biogràfiques generació i curs de vida. En total, es realitzen 18 entrevistes a homes i dones entre 55-60 anys amb i sense càrregues de cura i 18 entrevistes a homes i dones entre 30-35 anys amb i sense càrregues de cura.

el gènere, es pren en consideració la influència de les normes socials vigents en cada etapa del curs de vida, així com la influència del context històric on té lloc la socialització primària.

En efecte, la persistència de les desigualtats de gènere dins del mercat de treball obliga a cercar noves explicacions més enllà de la lògica del capitalisme i la lògica del patriarcat. Algunes veus es fan ressò de la necessitat de tenir present el sistema d'estat del benestar europeu construït sobre la base del model familiar que considera l'home el principal responsable de portar diners a casa i la dona la principal encarregada de les tasques de la llar-família (Carrasquer, 2002; Torns, 2005). La presència material del model que atribueix a l'home el paper de cap de família i a la dona el paper de mestressa de casa cada vegada és més dèbil en la societat occidental. Però les evidències empíriques mostren com persisteix el seu pes simbòlic. Si bé és difícil fer visible aquest pes atès el seu caràcter abstracte, sembla més probable recomptar-ne les conseqüències a partir de les trajectòries de la vida quotidiana de les persones entrevistades. Des de la perspectiva del curs de vida, es considera que les disjuntives que hi ha al darrere de les transicions entre les esferes laboral i domèstica són un bon punt d'observació. És a dir, els records i les justificacions al voltant de les entrades i les sortides del mercat de treball fan visibles els estereotips de gènere que condicionen el projecte de vida i afecten el benestar quotidià.

Abans de presentar les evidències empíriques, convé recordar que la majoria d'especialistes en política social estableixen una correspondència entre les prestacions socials de l'estat i l'ocupació. Per a ells, la relació del benestar i el treball és una relació salarial i, per tant, subjecte a la lògica econòmica que prioritza la dimensió material del benestar. Tanmateix, aquest enfocament productivista considera el salari la millor

garantia de benestar i està construït sobre l'experiència masculina. Contràriament, l'anàlisi que es presenta a continuació parteix de la idea que el benestar material que garanteix l'ocupació és una condició necessària però no suficient per aconseguir el benestar quotidià. Dit en altres paraules, no és suficient considerar els temps i els treballs que tenen compensació material -ja sigui en termes de diners o serveis socials-, sinó que també cal considerar els temps i els treballs no reconeguts econòmicament però imprescindibles per a la reproducció de les persones.

Pel que fa l'atur, socialment es percep com una sortida del mercat de treball neutre segons el gènere i subjecte a factors aleatoris. Però les estadístiques laborals constaten que es tracta d'una sortida amb un clar rostre de gènere que en el cas de les dones relaciona desocupació, precarietat i inactivitat laboral (Poveda, 2006). Al darrere de les xifres, les vivències de les persones aturades també es fan ressò d'aquesta desigualtat, sobretot quan es tenen en compte les percepcions subjectives entorn del temps de treball remunerat. Així s'evidencia a través del relat de les persones entrevistades que han viscut períodes d'atur al llarg de la seva trajectòria laboral, principalment, persones de classe treballadora.

Tal com fan notar Lazarsfeld-Jahoda-Zeisel (1996), la vivència de l'atur en masculí suposa malestar. D'una banda, perquè l'absència d'altres responsabilitats converteix el període d'atur en un temps buit de contingut i significat. D'altra banda, perquè l'atur vol dir no acomplir el paper de cap de família responsable de portar diners a casa.

“Desde el 4 de . . . , desde el 4 de septiembre hasta el 2 de noviembre estuve parado y esta casa funcionaba, seguía funcionando, seguía consumiendo y yo me iba a consumir también. No encontraba empleo. La ruina.” (HJTC1)⁷

⁷ A continuació es detallen els codis que identifiquen el perfil sociològic de les persones entrevistades:

- H: home
- D: dona
- G: generació gran
- J: generació jove
- T: classe treballadora
- M: classe mitjana
- C: responsabilitat cura persones dependents

Per aquesta raó, els homes en atur desitgen trobar feina com més aviat millor, especialment els de classe treballadora per als quals les condicions materials d'existència són menys favorables. Independentment del moment del curs de vida en què es troben i la situació familiar que viuen, l'expectativa de futur immediata és l'entrada al mercat de treball.

“Pero después sí, porque no me gusta estar por ahí sin dinero. Y me buscaba la vida, buscaba faena, pero no salía. No salía lo que yo quería. Yo buscaba en fábricas, en polígonos, por la calle de las Aves: los que montan los ganchos de los remolques, la de calzetines que cerró. Me recorrí muchas fábricas, pero no encontraba nada.” (HJTC2)

En canvi, la responsabilitat de les tasques domèstiques que comporta el rol de mestressa de casa explica per què la vivència de l'atur en femení no genera malestar, sobretot entre la generació gran.

“Estava una mica angoixada, perquè veia que jo estava preparada per treballar, que les nenes ja eren grans, ja no em necessitaven a casa..., però no vaig trobar res. És que era una època que no es trobava. Ningú. Era generalitzat: en comptes d'obrir, tancaven. I a l'atur hi havia una gentada de por. Però llavors ja vaig tornar amb ells i encara hi sóc. La falta de feina no m'ha afectat. Ho hem passat una mica malament, a temporades, quan el meu marit també es va quedar sense feina, però no, no m'ha afectat.” (DGTC2)

Segons Poveda (2008), aquestes responsabilitats de la llar-família esdevenen un refugi per a moltes dones aturades vulnerables dins del mercat laboral i condicionades per l'ètica de la cura. Com apunten Leccardi-Rampazi (1988), en aquesta situació la societat demana a les dones joves que redefeixin el seu projecte de vida en funció de les necessitats dels altres. Elles són les més amenaçades per la precarietat laboral en un moment en què el treball remunerat ocupa un dels primers llocs de la seva escala de preferències. Conseqüentment, el curs de vida esdevé una variable clau per a la defi-

nició femenina de la trajectòria de la vida quotidiana, ja que segons la fase en què es troben es veuen obligades a modificar la coordinació dels temps i el treball. Efectivament, a partir de les entrevistes s'observa que quan l'atur femení coincideix amb determinats moments del curs de vida caracteritzats per més càrregues de cura es converteix en inactivitat laboral.

“Coincidió que ella tenía un contrato que se le acababa antes del parto con lo cual, terminado el contrato, adiós muy buenas, evidentemente. Chao. Pasas a cobrar el paro. Y cuando estás en el paro te dan los cuatro meses de maternidad del paro. Pero es que cuando ya te dan los cuatro meses más de maternidad, tienes un mes más de paro, porque fue así, un mes más, o poca cosa, y se acabó. Y ya encontrar trabajo... El rol es todo nuevo. Es por primera vez padre y madre y gastos y «paquí»... Y ya, al poco tiempo, no sé, igual te podría decir si a los siete meses, ocho meses, o un año ya empezó a hacer media jornada trabajando para uno que le dejaba hacer patronos en el taller. O sea, que tampoco le quería hacer contrato, porque claro: «¡Cómo te voy a hacer contrato porque tal...!», y iba por horas. Hasta que decidió dejarlo. No podía meterse tampoco, ni queríamos que... ni ella ni yo. Y ya llevábamos saliendo con el dinero que ganaba yo en la construcción, pues, bueno, vamos a tirar «palante».” (HJTC1)

En el cas de les dones de classe treballadora de la generació gran aquesta inactivitat laboral va ser més formal que real, ja que les necessitats econòmiques les van obligar a cercar noves fonts de finançament. En aquest sentit, l'economia submergida esdevé la sortida més factible, malgrat que suposi viure el món laboral amb ambigüitat.

“Estuve mucho tiempo trabajando en la fábrica. Luego la fábrica cerró y me quedé otra vez sin trabajo; y entre una cosa y otra, ya se iban haciendo grandes y yo trabajaba en casa. Me compré unas máquinas, me traía faena y bueno, iba haciendo en casa.” (DGT1)

La combinació de no tenir ocupació i ser conscient de les dificultats d'aconseguir-ne una desani-

ma moltes dones a seguir buscant feina. Si, a més, aquesta situació coincideix amb l'etapa del curs de vida on s'acumula una major càrrega de treball de cura els arguments per justificar la inactivitat laboral encara són més fàcils d'articular sota l'aparència d'una oportuna casualitat. En aquest cas, la vivència de l'atur respon al model de l'oportunitat de la maternitat, una oportunitat percebuda per part dels homes i les dones.⁸

“Ella estava en una empresa aquí a Mataró, Tesa. Estava en el despatx, en el departament de publicitat. I estava aquí. Al cap d'un temps, al cap d'un any i mig o dos..., i..., la van acomiadar. I llavors ja no va tornar a treballar. Va fer una feina esporàdica, va estar un temps a l'hospital de Calella, a les oficines, però un temps vol dir... set o vuit mesos. Ja pràcticament no va tornar a treballar altra vegada. I per què no hi ha tornat? Home! Primer, perquè –ja et dic– s'hi va estar... va estar cinc o sis mesos després de casada treballant aquí. Després, quan va plegar, allò que busques feina i que sí, que no, va quedar embarassada. Llavors tenia el nano, jo tampoc volia que el nano quedés por ahí despenjat i a ella tampoc, tampoc li feia gràcia deixar el nano. Per tant, el nano és petit... Quan el nano va tenir tres o quatre anys, que començava a anar a col·legi, llavors no va trobar feina, tampoc la va buscar, després va venir la nena [...]” (HGM2)

En aquest punt, emergeix una diferència important entre les dones joves de classe treballadora i les de classe mitjana. Les primeres són expulsades del mercat de treball i, en ser-ho, es refugien sota les tasques de cura sense capacitat per decidir quan retornar al mercat de treball. Encara és pitjor, si estan desanimades per tornar-ho a intentar i sota la pressió autoritària dels seus marits. Poveda (2006) fa notar que al rerefons d'aquesta retirada laboral hi ha una situació precària d'ocupació laboral i desqualificació. Com s'ha dit, l'ocupació esdevé el refugi de molts homes que escapen de les responsabilitats de cura, però la diferència és

que ells no són igual de vulnerables dins l'esfera domèstica com les dones de classe treballadora ho són dins del mercat de treball.

“Ha estado desde que nosotros llevamos casados, hasta que ha tenido la niña, pues como te diría yo, tres años ha estado trabajando. Tres no, digamos cuatro, porque el primer año cogió los cuatro meses de maternidad sólo, se fue a trabajar, a los dos meses tuvo que plegar, porque la niña cogió otitis y la tuvimos que sacar y plegó ella, y entonces le arreglaron los papeles, se portaron bien, y cobró el paró, luego al año queríamos meterla otra vez, pero dijimos, ¿para que se ponga otra vez mala?, pues aprovechamos y te quedas tú, y se quedó ella y hasta ahora, que lleva dos semanas trabajando, con esta hace tres. Y está en un supermercado, ha cambiado, tenía que cambiar porque sí no... Y ahora hace horario seguido, o de mañana o de tarde, la van cambiando, una semana de cada y también trabaja el sábado, eso es malo.” (HJTC2)

Contràriament, les dones joves de classe mitjana surten del mercat de treball voluntàriament per fer-se càrrec de les criatures i tenen capacitat per decidir fins quan volen allargar el parèntesi laboral de la cura.

“El tinc a ell i començo a cobrar l'atur, i em situo ara. Vaig decidir que, com que ell era petit, volia aprofitar; ja que m'havia trobat en aquesta situació tan per a bé com per a mal. Ara penso que va ser per a bé, perquè he pogut gaudir molt dels meus fills, i vaig decidir això: ja que tenia l'atur, agafar-me un any per poder-me dedicar només a fer de mare, ha sigut com un luxe, fins ara. Em situo ara que el Gerard ja té un any, l'Arnau té tres anys i ara he començat a buscar feina. M'ha sortit una feina de molt poques hores, un dia a la setmana només, a l'ajuntament de Caldetes, d'educadora social. Ara estic compaginant això; ja no només faig de mare, en part ja tenia moltes ganes de començar a poder ser jo, perquè és dretet.” (DJMC2)

⁸ En concret, Poveda (2006) defineix quatre models de vivència de l'atur femení: l'oportunitat de la maternitat, la casa com a tancament, el temps de reciclatge i la necessitat de feina.

Aleshores, cal parlar d'un canvi generacional dins la classe mitjana ja que per a les dones grans l'oportunitat de la maternitat va suposar la inactivitat laboral i la pèrdua d'autonomia.⁹ Per bé que aquesta pèrdua pot quedar eclipsada pels èxits socials d'un marit que ha fet possible la sortida laboral de l'esposa. En cap cas, però, es fa el balanç en sentit contrari. És a dir, no es té en compte que la inactivitat laboral de les dones de classe mitjana de la generació gran han fet possible l'èxit professional del marit.

"Sí, ha treballat en una empresa que van tancar, de dependenta, ja fa deu o dotze anys que van tancar, i a partir d'aquest moment va deixar de treballar. O sigui que no... O sigui que, per dir-ho d'alguna manera, tampoc no hem tingut la necessitat, cosa que abans, que la família tenia necessitat a través de la meva dona, aquesta ara és un moment que és una cosa que ha canviat molt. Què vols dir...? Abans, per exemple, guanyaves els diners per viure. O sigui, totes les famílies, la dona, a part de tenir els fills, havia de treballar. Perquè amb els diners de l'home no n'hi havia suficient per mantenir la família. Cosa que ara és diferent, amb el que guanya el marit, si està ben situat, pot mantenir la família i pot mantenir-la bé. O sigui que la cosa ha canviat, en aquest sentit. Aquesta botiga va tancar quan l'O tenia dos anys. I amb el nano i tot ja vaig dir que no tenia necessitat de treballar." (HGM1)

CONCLUSIONS

Les entrades i les sortides del mercat de treball tenen molt a veure amb la identitat de gènere assumida al llarg del procés de socialització; una identitat que no es pot entendre deslligada de la generació i la classe social. Si bé és cert que el discurs de les persones entrevistades es representa en aquestes entrades i sortides com a transicions escollides, lògiques o casuals, no és menys cert que els fets que acompanyen aquestes representacions responen a relacions asimètriques de poder.

El servei militar com a sortida masculina i la cura com a sortida femenina no són fets casuals de les generacions estudiades, com tampoc ho és que l'atur condicioni de manera diferent la trajectòria de la vida quotidiana dels homes i les dones. El cas és que les anades i vingudes del mercat laboral no són alienes als factors biogràfics i estructurals. En la mesura que no totes les persones tenen la mateixa capacitat per controlar aquestes entrades i sortides, cal parlar de desigualtats amb clares conseqüències sobre el benestar quotidià.

Si bé és cert que el discurs de les persones entrevistades imagina l'atur com una sortida del mercat de treball neutre segons el gènere, les seves vivències quotidianes hi posen rostre. En aquest sentit, l'aproximació de la vida quotidiana mostra com la vivència de l'atur en masculí comporta malestar quotidià en la mesura que es viu com un temps buit de contingut. Contràriament, la vivència de l'atur en femení proporciona benestar quotidià a terceres persones en la mesura que es viu com una oportunitat per a la cura de persones dependents. Amb tot, la classe social i el curs de vida esdevenen dues variables clau per a la interpretació de les dades.

Tanmateix, el context de socialització de la generació jove explicaria per què els seus membres, especialment les dones, viuen aquestes entrades i sortides amb més contradicció. La seva experiència biogràfica mostra com el discurs de la igualtat formal que ha acompanyat les aspiracions del projecte de vida topa frontalment amb un mercat de treball desigual. Llavors, les lògiques individuals s'enfronten a les lògiques socials i perden el combat, de manera que, finalment, els valors industrials i patriarcals esdevenen el referent de la trajectòria quotidiana. Tot plegat, introdueix ambigüïtat i contradicció al projecte de vida, a més d'unes certes dosis de malestar quotidià. A més, tal com s'observa quan s'analitzen les actituds i els comportaments al voltant de la jornada laboral, cal no oblidar que les condicions materials d'existència reforcen o atenuen el pes de les lògiques socials imperants.

⁹ En relació al cas espanyol, Scott (2006) vincula, en bona part, el canvi generacional relatiu a la igualtat de gènere amb el procés de secularització d'una societat catòlica.

En conclusió, malgrat que durant els darrers trenta anys l'atur femení ha estat el substitut de la inactivitat, sembla possible afirmar que quan aquesta absència d'ocupació coincideix amb un moment del curs de vida que comporta treball de cura fàcilment es converteix, de nou, en inactivitat. La coincidència d'ambdues situacions, atur i responsabilitat de cura, no fa sinó reforçar la divisió sexual del treball dins la llar entre les generacions joves.

BIBLIOGRAFIA

- ANTTILA, T. 2004. "Why is it difficult to implement daily working time reductions?" Ponència presentada a: 9th International Symposium on Working Time. Paris
- BETTIO, F. 1998. *Care in Europe*. Brusel·les: European Commission.
- CARRASCO, C.; ALABART, A.; COCO, A.; DOMÍNGUEZ, M.; MARTÍNEZ, A.; MAYORDOMO, M.; RECIO, A.; SERRANO, M. 2003. *Trabajo, tiempo y flexibilidad: una cuestión de género*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- BOUFFARTIGUE, 2005. "Division sexuée du travail professionnel et domestique. Quelques remarques pour une perspective temporelle". A: C. Prieto (ed.) *Trabajo, género y tiempo social*. Madrid: Editorial Hacer-Editorial Complutense.
- CARRASQUER, P. 2002. "¿En los límites de la modernidad? Trabajo y empleo femenino precario en España". *SISTEMA*, 167: 73-99.
- CARRASQUER, P.; TORNS, T. 2002. "La doble presència femenina i les necessitats de conciliació". *Diàlegs*, 15: 23-32.
- ESTRADE, M. O.; ULRICH, V. 2002. "La réorganisation des temps travaillés et les 35 heures: un renforcement de la segmentacion du marché du travail". *Travail et emploi*, 92: 71-94.
- FAGAN, C. 2001. *Gender employment and working time preferences in Europe*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- JUNTER, H.; LOISEAU, A.; TOBLER, C. 1999. "Reconciliation of domestic and care work with paid work." A: O. Hufton; Y. Kravaritou (eds). *Gender and the use of time*. La Haya: Kluwer Law Int.
- LALLEMENT, M. 2005. "Temps, travail, sujet: enjeux et perspectives des transformations contemporaines". A: C. Prieto (ed.) *Trabajo, género y tiempo social*. Madrid: Editorial Hacer-Editorial Complutense.
- LAZARFELD, P.; JAHODA, M.; ZEISEL, H. 1996. *Los parados de Marienthal*. Madrid: Ediciones La Piqueta.
- LECCARDI, C.; RAMPAZZI, M. 1988. "Progetto e memoria". *Memoria*, 22(X): 75-88.
- MACINNES, J. 2005. "Diez mitos sobre la conciliación de la vida laboral y familiar". *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 23: 35-71.
- MARUANI, M. 2005. "Temps, Travail et Genre". A: C. Prieto (ed.) *Trabajo, género y tiempo social*. Madrid: Editorial Hacer-Editorial Complutense.
- MARUANI, M.; ROGERAT, C.; TORNS, T. (eds) 2000. *Las nuevas fronteras de la desigualdad. Hombres y mujeres en el mercado de trabajo*. Barcelona: Icaria.
- MÈDA, D.; ORAIN, R. 2002. "Transformations du travail et du hors du travail: le jugement des salariés sur la réduction du temps de travail". *Travail et emploi*, 90: 23-38.
- MORENO, S. 2005. "La gestió del temps quotidià: dificultats d'encaix, escassetat i desigualtats". A: VV.AA. *Estructura social i desigualtats a Catalunya*. (Vol. I). Barcelona: Fundació Jaume Bofill-Editorial Mediterrània.
- 2007. *Temps, treball i benestar: una aproximació des de la vida quotidiana*. (Tesi doctoral: <http://www.thesisenxarxa.net/>)
- 2008. "Els usos del temps a Catalunya". A: VV.AA. *Condicions de vida i desigualtats a Catalunya 2001-2005*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill- Editorial Mediterrània.
- PERULLI, A. 1994. "La crisi del tempo risorsa: una lettura del rapporto tra tempo occupato e tempo libero". *Sociologia del lavoro*, 56: 119-147.
- 1996. *Il tempo da oggetto a risorsa*. Milà: Franco Angeli.
- POVEDA, M. 2006. "'Los lunes al sol' o 'los lunes en casa'. Roles de género y vivencias del tiempo de desempleo". *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 24(2): 85-110.

- 2008. “Desprovistas de poder pero nunca olvidadas: las desigualdades de género como elemento estructurante de la organización del trabajo”. *Arxius de Ciències Socials*, 19: 115-128.
- SCOTT, J. 2006. “Family and Gender Roles: How attitudes are changing”. *Arxius de Ciències Socials*, 15:143-154.
- SILVERA, R. 1998. “Les femmes et la diversification du temps de travail: nouveaux enjeux, nouveaux risques”. *Revue Française des Affaires Sociales*, 3: 71-88.
- STRATIGAKI, M. 2004. “The cooptation of gender concepts in EU policies: the of work and family”. *Social politics*, 11(1): 30-56.
- TORNS, T. 1995. “Mercado de trabajo y desigualdades de género”. *Revista de Relaciones Laborales*, 6:81-92.
- 2000. “Paro y tolerancia social de la exclusión: el caso de España”. A: M. Maruani; C. Rogerat; T. Torns (eds). *Las nuevas fronteras de la desigualdad*. Barcelona: Icaria.
- 2001. “Entre l’atur i el temps parcial: noves maneres per a una vella desigualtat?” *Revista Catalana de Sociologia*, 15: 27-40.
- 2004. *La situació laboral de les dones a Catalunya*, Vol. 143. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.
- 2005. “De la imposible conciliación a los permanentes malos arreglos”. *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 23: 15-33.
- TORNS, T.; BORRÀS, V.; CARRASQUER, P. 2004. “La conciliación entre la vida laboral y familiar: ¿un horizonte posible?” *Sociología del Trabajo*, 50:111-138.
- TORNS, T; CARRASQUER, P; PARELLA, S; RECIO, C. 2007. *Les dones i el treball a Catalunya. Mites i Certeses*. Barcelona: ICD
- TORNS, T.; MIGUÉLEZ, F.; BORRÀS, V.; MORENO, S.; RECIO, C. 2006. *Noves organitzacions del temps de treball. Balanç d’actuacions a la Unió Europea*. Barcelona: CESB-Ajuntament de Barcelona.

